

**100. obljetnica
pravaške saborske
interpelacije 1918. – 2018.
Grozote u Odesi 1916. – 1917.**
Ante Čuvalo (ur.)
Chicago – Zagreb: CroLibertas
Publishers – Hrvatsko
žrtvoslovno društvo, 2018.

Godina 2018. obilježena je brojnim obljetnicama u domaćoj i svjetskoj povijesti. Uz obljetnice revolucije iz 1848. godine, Hrvatsko-ugarske nagodbe, Rezolucije Informbira o niza zbivanja iz 1968. godine, obilježava se i jedna važna stogodišnjica. Naime, 1918. godina obilježila je svjetsku i europsku povijest završetkom Velikog rata te formiranjem novih nacionalnih država u Europi. Za hrvatsku nacionalnu povijest, ona je posebno važna jer hrvatski povijesni prostor tada ulazi u novu državnu cjelinu te u novi regionalni okvir. Pokrajine koje su stoljećima bile dijelom srednjoeuropskog, višetničkog i višejezičnog Carstva sada ulaze u zajednicu s drugačijim kulturološki krajevima, bivšim dijelovima nekadašnjeg Osmanskog Carstva te sa srodnom jezičnom populacijom. Knjiga *100. obljetnica pravaške saborske interpelacije 1918. – 2018. Grozote u Odesi 1916. – 1917.* bavi se stradanjima hrvatskih vojnika u zatočeništvu u Odesi prije 1918. godine. Međutim, knjiga je naslovljena i izdana povodom obljetnice saborske interpelacije koju je podnio Aleksandar Horvat i koji među prvima javno govori o tim zločinima. Knjiga je predstavljena 24. listopada 2018. godine u dvorani *Vijenac* Nadbiskupijskoga pastoralnog instituta. Na predstavljanju knjige sudjelovali su prof. dr. sc. Ivo Banac, književnik Hrvoje Hitrec, dr. sc. Stjepan Matković i dr. sc. Tomislav Jonjić. Predstavljanje je moderirao novinar i publicist Davor Dijanović.

Glavni urednik knjige, povjesničar Ante Čuvalo, diplomirao je filozofiju i bogoslovlje u SAD-u te doktorirao na Ohio State Universityju s temom hrvatskog nacionalnog pokreta 1966. – 1972. Predavao je na Ohio State Universityju i Joliet Junior Collegu u Illinoisu kao stručnjak za istočnoeuropsku američku diplomatsku povijest i noviju hrvatsku povijest. Knjiga je objavljena u nakladništvu izdavačke kuće *CroLibertas Publishers*, koja se bavi izdavanjem, prevođenjem i tiskanjem knjiga hrvatske nacionalne tematike, te u nakladništvu Hrvatskog žrtvoslovnog društva koje, kao nevladina udruga, proučava uzroke stradavanja ljudi te nastoji pružiti pomoć, podršku i zaštitu žrtvama.

Knjiga je koncipirana kao višeautorska zbirka tekstova i izvora. Sastoji se od predgovora, šest poglavlja, pogovora te dvije recenzije. Predgovor

je napisao povjesničar i umirovljeni sveučilišni profesor Ivo Banac. Pod naslovom *Najava naravi Jugoslavije: pravaška saborska interpelacija iz srpnja 1918*, Banac donosi povijesni kontekst interpelacije te opisuje značaj frankovačkih zastupnika i interpelacije iz triju razloga: kao prvi razlog navodi razotkrivanje razmjera terora koji su prošli zarobljeni hrvatski vojnici. Drugi razlog je taj što svjedočanstva stradalih nisu iznijeli frankovački orijentirani ljudi, već ljudi koji podržavaju ideju jugoslavenstva. Kao posljednji razlog navodi se prozivanje članova Jugoslavenškog odbora kao odgovornih za suučesništvo u nasilju. U predgovoru je zanimljivo i spominjanje Krležine dvoličnosti, budući da je najprije osporavao frankovačku interpelaciju, a kasnije ju citirao pri napadu na režim prve Jugoslavije.

U prvom poglavlju knjige iznesen je izvorni saborski zapis interpelacije Aleksandra Horvata sa 244. saborske sjednice Kraljevstva Hrvatske, Slavonije i Dalmacije održane 6. srpnja 1918. godine. Interpelacija donosi atmosferu koja je vladala u Saboru između frankovaca i koalicionaša, stvarnost stradanja hrvatskih zarobljenika te reakcije saborskih zastupnika na interpelaciju. Drugo poglavlje knjige, pod naslovom *Svjedočenja*, donosi svjedočanstva preživjelih zarobljenika. Pod prvim podnaslovom, *ODESA Na izvorima zločina*, sadržano je svjedočanstvo Milana Špoljarca koje je izdano u Buenos Airesu 1954. godine. Špoljarec svjedoči o torturi i represiji kojoj je bio izložen sa svojim sunarodnjacima kako bi ih se nasilno regrutiralo u srbijansku vojsku. Pod sljedećim podnaslovom nalaze se svjedočanstva dvojice vojnika iz Slavonije koja su objavljena u sarajevskom *Hrvatskom Dnevniku* 1918. godine. Prvi od njih, osim maltretiranja i loših uvjeta, spominje i nepoštivanje katoličkih običaja, pokolje Hrvata i Slovenaca te bacanje njihovih leševa u Crno more.

U sljedećem poglavlju, koje nosi naslov *Povijesni okvir*, objavljen je članak *Okolnosti stradanja hrvatskih vojnika i časnika u Odesi 1916. – 1917.* povjesničara hrvatske emigracije Đure Grlice. Članak je objavljen u hrvatskom čikaškom tjedniku *Danica* osamdesetih godina dvadesetog stoljeća te je među prvim i do danas rijetkim radovima koji problematiziraju stradanja hrvatskih zarobljenika u Odesi. U prvom dijelu rada autor problematizira stvaranje Jugoslavenškog odbora i Jadranske, odnosno Jugoslavenške legije. Kao glavni cilj Odbora navodi zaštitu interesa južnoslavenskih naroda unutar Jugoslavije. Osnivanjem Legije želio se poboljšati status Odbora u savezništvu Antante. Glavni interes bila je zaštita teritorija južnoslavenskih naroda od talijanskih aspiracija. Pod narednim podnaslovom autor uspoređuje Pašićev, Supilov i Trumbićev pogled. Ističe Pašićevu potrebu za dovođenjem novih dobrovoljaca u srbijansku vojsku te njegovo opiranje stvaranju vojne sile koja bi bila izvan kontrole srpske vlade te bi mogla raditi protiv njezinih interesa. Autor također spominje Pašićevo popuštanje Italiji i žrtvovanje hrvatskih krajeva radi ostvarenja srpskih interesa. Takvi stavovi protivili su se Supilovim i Trumbićevim stavovima te stavovima ostalih članova Odbora. Nadalje, autor uspoređuje Supilov idealizam o ravnopravnom ujedinjenju i Trumbićev krajnji cilj beskompromisnog izvlačenja Hrvatske iz Austro-Ugarske. Autor analizira i svjedočanstva Franka Potočnjaka, Ante Mandića, ostalih članova Odbora te svjedočanstva vojnika odvedenih u Srpski dragovoljački korpus. Kao glavne krivce stradanja hrvatskih zarobljenika autor navodi srpsko

nerazumijevanje jugoslavenske ideje, netoleranciju prema katolicizmu, islamu i ostalim nersrpskim elementima poput hrvatstva i slovenstva. Osim razlika u interesu Srbije i Odbora, autor spominje i talijanski interes za prekidanje južnoslavenske suradnje te promjenjivi ruski interes. Kao još jedan razlog nefunkcioniranja dragovoljačkog korpusa navodi se nesklonost hrvatskih vojnika jugoslavenskoj ideji i ujedinjenju. Do takvog zaključka autor dolazi analizom svjedočanstava žrtava Odesa. Takvo stajalište valja kritički propitati i temeljitije istražiti.

Pod podnaslovom o dragovoljcima iz Južne Amerike opisano je regrutiranje dragovoljaca i pokušaj stvaranja „dobrovoljne aeronautičke ekspedicije“ od šest zrakoplova. Problematizira se i zaplet uzrokovan Hinkovićevim sporazumom s Pašićem da se dobrovoljci organiziraju kao dio srpske vojske, što je Trumbić u zadnji čas zaustavio. Pod sljedećim podnaslovom o dragovoljcima iz Sjeverne Amerike, autor navodi antagonizam koji je vladao između Hrvata i Srba kao uzrok propasti regrutacije u SAD-u te glasine o lošem tretmanu iseljenih Crnogoraca koji su početkom rata pristupili srbijanskoj vojsci. Također, govori se i o svjedočanstvima srbijanskih dužnosnika koji priznaju loš tretman i maltretiranje dragovoljaca, ali naglašavaju i značaj i brojnost „Astrougara“ na Solunskom bojištu. Pod podnaslovom o hrvatskim dragovoljcima iz Italije autor donosi kratki politički pregled posljednje dvije godine rata kako bi obrazložio prebjeg i predaju hrvatskih vojnika na sočanskom frontu. Pritom kao razlog prebjega navodi nadu u poništavanje Londonskog ugovora zbog Wilsonove točke o pravu naroda na samoodređenje.

Četvrto poglavlje, pod naslovom *Pouka*, čini tekst *Hrvatski mučenici* koji je objavljen u glasilu stranke prava *Hrvatska* 26. srpnja 1918. godine. Tekst je jedan od prvih objavljenih spomena zločina u Odesi. U njemu se osuđuje politika Jugoslavenskog odbora i Srbije te jugoslavenska ideja. Preplavljen onovremenom tipičnom frankovačkom antisrpskom i antijugoslavenskom retorikom, tekst poručuje sljedeće: „Ne vjeruj, narode, onima, koji ti govore, da se Hrvati za slobodu mogu uspješno boriti samo u zajednici sa Srbima...“ i „Tko te muči i ubija, ako ne prisegneš za srpskog kralja Petra, ne može da radi za slobodu i ujedinjenje Hrvatske“.

U petom poglavlju, pod naslovom *Put hrvatskog zarobljenika koji je izbjegao Odesu*, nalazi se tekst Antuna Špehara *Zapis o zarobljeništvu u Rusiji*. Tekst je originalno objavljen u knjizi Eduarda Špehara *U ime naroda* u Zagrebu 2014. godine. Kao što i sam naslov govori, tekst je, svjedočanstvo hrvatskog zarobljenika koji luta Rusijom u vrijeme anarhije i boljševičkih revolucionarnih zbivanja. Zbog uzbudljive radnje, svjedočanstvo se može čitati poput romana u kojem glavni lik istovremeno bježi iz „srpskog“ zarobljeništva, od ruskih carskih vlasti te od regrutacije u boljševičke redove. Autor pritom u obliku putopisa govori o krajoliku i ljudima carske Rusije od Galicije, Ukrajine, preko Urala do Sibira te natrag do domovine.

Posljednje poglavlje čini *Popis objavljenih tekstova o grozotama u Odesi* odnosno bibliografija, a priredio ju je Ivan Miletić. Donosi se niz izvora i znanstvenih publikacija koji se bave tom problematikom te može poslužiti kao polazišna točka svakom novom istraživaču. Urednik u pogovoru daje

subjektivno viđenje 20. stoljeća i današnjice u Hrvatskoj te ga uspoređuje sa zbivanjima u Odesi i zbivanjima 1918. godine. Na kraju knjige nalaze se dvije recenzije: prvu je napisao sveučilišni profesor Vinko Grubišić, a drugu povjesničar Dinko Čutura.

Knjiga *100. obljetnica pravaške saborske interpelacije 1918. – 2018. Grozote u Odesi 1916. – 1917.* donosi niz svjedočanstava koja prikazuju stvarnost hrvatskih zarobljenika u Odesi i brutalnost zločina i maltretiranja koja su prošli. Objavljeni novinski članci pravaške štampe pokazuju razmišljanje frankovaca o događajima presudne 1918. godine 1918. godine te kasnija razmišljanja poslijeratne emigracije. Zbog spomenutih svjedočanstava, članka Đure Grlice i popisa objavljenih tekstova o grozotama u Odesi, knjiga je kvalitetna polazna literatura za opsežnija istraživanja tragedije u Odesi te može osvijestiti manje upućene o stradanjima u Odesi.

Dominik Andreić

(preddiplomski studij povijesti)

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 14 2019.

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 14 2019.

Pro Tempore

Časopis studenata povijesti,
godina XIV, broj 14, 2019.

Glavni i odgovorni urednik
Mihaela Marić

Zamjenik glavnog urednika
Saša Vuković

Uredništvo
Matea Altić, Ivan Grkeš, Marta Janković,
Mario Katić, Igor Krnjeta, Mihaela Marić,
Petar Plastić, Saša Vuković

Urednici pripravnici
Andrija Banović, Alen Obrazović,
Alen Okreša

Redakcija
Matea Altić, Andrija Banović, Ivan Grkeš,
Marta Janković, Mario Katić, Igor Krnjeta,
Mihaela Marić, Alen Obrazović, Alen Okreša,
Petar Plastić, Saša Vuković

Tajnik uredništva
Petar Plastić

Recenzenti
dr. sc. Miroslav Bertoša
dr. sc. Zrinka Blažević
dr. sc. Branimir Janković
Marko Lovrić
dr. sc. Jelena Marohnić
dr. sc. Josip Mihaljević
dr. sc. Jasmina Osterman
dr. sc. Martin Previšić
Filip Šimetin Šegvić, asist.
dr. sc. Ivica Šute

Lektura i korektura
Franka Belović, Danijel Blazsetin, Lucijan
Borić, Paula Bradić, Katarina Cukovečki,
Paula Fajt, Tanja Jelinić, Ivana Kovačić,
Ema Maglić, Mateja Papić, Borna Treska

Oblikovanje
Tomislav Vlanić

Prijevod s engleskog jezika
Mateo Gospić, Paula Fajt, Alen Obrazović

Izdavač
Klub studenata povijesti – ISHA Zagreb

Tisak
Tiskara Zelina d.d.

Naklada
Tiskano u 150 primjeraka

ISSN: 1334-8302

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim radovima
izražavaju isključivo stavove i mišljenja
autora i ne predstavljaju nužno stavove i
mišljenja uredništva i izdavača

Izdavanje ovog časopisa financijski su
omogućili:

Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu

Centar za komparativnohistorijske i
interkulturne studije Filozofskog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu

Redakcija časopisa Pro tempore im iskreno
zahvaljuje na financijskoj podršci.

Časopis se ne naplaćuje.

Adresa uredništva
Klub studenata povijesti – ISHA Zagreb
(za: Uredništvo Pro tempore),
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu,
Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb

Kontakt
pt.urednistvo@gmail.com